

Grzegorz Spychalski

Politechnika Koszalińska

KONSEKWENCJE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ DLA POLSKIEGO ROLNICTWA W OPINII WŁAŚCICIELI GOSPODARSTW ROLNYCH

CONSEQUENCES OF EUROPEAN INTEGRATION FOR POLISH AGRICULTURE IN THE OPINION OF THE OWNERS OF FARMS

Słowa kluczowe: Unia Europejska, rolnictwo polskie, opinie

Key words: European Union, Polish agriculture, opinions

Abstrakt. Przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród rolników województwa wielkopolskiego dotyczących ich opinii na temat wpływu Unii Europejskiej na sytuację polskiego rolnictwa. Ogólna ocena dziesięciu lat członkostwa w EU jest pozytywna, choć właściciele gospodarstw oczekują dalszego wzrostu nakładów na wspólną politykę rolną. Pozytywnie oceniają także większość instrumentów kształtujących funkcjonowanie rolnictwa. Większość respondentów uznaje za właściwe przeniesienie części polityki rolnej na szczebel krajowy i podniesienie dotacji do produkcji zwierzęcej. Jednocześnie rolnicy wykorzystują płatności bezpośrednie na cele rozwojowe w swoich gospodarstwach.

Wstęp

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) w 2004 roku wywołało istotne przyspieszenie procesów transformacyjnych zarówno w sferze politycznej, jak i społeczno-gospodarczej. Przyjęcie dorobku prawnego krajów członkowskich, szczególnie w zakresie swobody przepływu kapitału, towarów, usług i pracowników oraz otwarcie gospodarki na konkurencję zewnętrzną zaowocowało zmianami poziomu wzrostu gospodarczego oraz struktury systemu.

W ciągu dziesięciu lat członkostwa wartość produktu krajowego brutto wzrosła prawie o połowę i w 2013 roku wynosiła 21,2 tys. dolarów według parytetu siły nabywczej na 1 mieszkańca [Bielecki 2014]. W latach 2007-2013 w ramach pomocy strukturalnej Polska otrzymała 67,3 mld euro z budżetu UE, które nie tylko zmodernizowały infrastrukturę techniczną, ale także poprawiły konkurencyjność polskiej gospodarki.

Przystąpienie Polski do UE ma szczególne znaczenie w odniesieniu do rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Przyjęcie wspólnej polityki rolnej (WPR) zostało bowiem przygotowane od roku 2000 przez wdrożenie Specjalnego Programu Przedakcesyjnego SAPARD, a w roku przystąpienia (2004) polskie gospodarstwa rolne otrzymały dopłaty bezpośrednie, które stanowią specyficzną formę wsparcia rolników unijnych.

W debacie przedakcesyjnej mieszkańcy obszarów wiejskich wyrażali często obawy przed konsekwencjami integracji, podkreślając zagrożenie napływu importowanej żywności i wykupu ziemi rolniczej przez bogatszych rolników z Europy Zachodniej. Po dziesięciu latach okazało się, że Polska jest znaczącym eksporterem produktów rolno-spożywczych, a skala inwestycji zagranicznych w nieruchomości rolne jest niewielka.

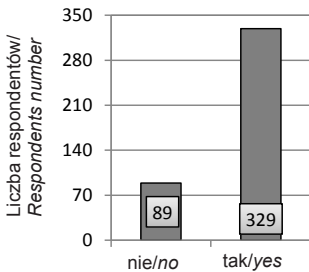
W tym kontekście interesujące pytanie badawcze dotyczy opinii właścicieli gospodarstw rolnych w zakresie roli UE w kształtowaniu warunków funkcjonowania polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Celem pracy była identyfikacja i prezentacja tych opinii.

Material i metodyka badań

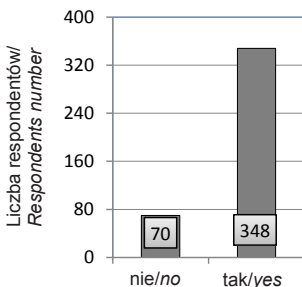
Przedstawiono wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w roku 2014 wśród rolników województwa wielkopolskiego. Próba badawcza, dobrana celowo liczyła 420 rolników członków Wielkopolskiej Izby Rolniczej (WIR) reprezentujących wszystkie powiaty regionu. Wykorzystano przy tym metodę kwestionariuszową pozyskiwania danych pierwotnych, a narzędziem badawczym była ankieta pocztowa. Dla przetworzenia materiału źródłowego zastosowano klasyczne metody analizy statystycznej i graficznej prezentacji danych. Postawiono hipotezę roboczą, że wielkopolscy rolnicy pozytywnie oceniają wpływ integracji europejskiej na swoją sytuację produkcyjną i finansową.

Wyniki badań

W pierwszym etapie analiz określono zmianę nastawienia właścicieli gospodarstw rolnych do polskiego członkostwa w UE. Porównano w tym celu sposób głosowania respondentów w referendum akcesyjnym w roku 2003 z aktualną oceną naszego uczestnictwa we wspólnym rynku. W grupie ankietowanych za przystąpieniem Polski do UE głosowało 78,7% rolników, a przeciw takiej decyzji było 21,3% (rys. 1).

Rysunek 1. Poparcie akcesji Polski przez rolników w 2003
Figure 1. Support for accession by polish farmers in 2003
 Źródło: badania własne
Source: own research

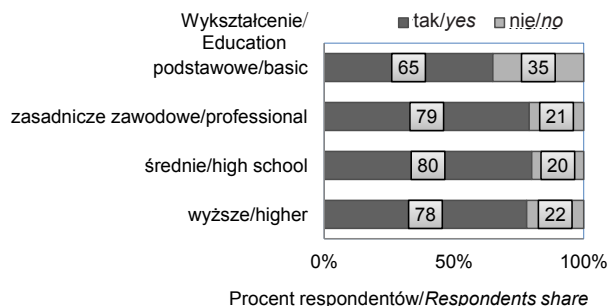
Rysunek 2. Aktualna ocena polskiego członkostwa wśród ankietowanych
Figure 2. Current estimation of polish membership in the EU
 Źródło: badania własne
Source: own research

W roku 2014 taka sama grupa właścicieli gospodarstw rolnych oceniała bardziej pozytywnie przynależność Polski do struktur unijnych. 83% respondentów określiło, że to dobrze, że Polska jest członkiem UE. Tylko 17% wyraziło pogląd odmienny, co oznacza, że spadła liczba eurosceptyków o 4 p.p. (rys. 2).

Z analizy zależności poziomu wykształcenia respondentów i oceny polskiego członkostwa w UE wynika, że w referendum akcesyjnym w 2013 roku aż 35% rolników z wykształceniem podstawowym głosowało przeciw wstąpieniu Polski do wspólnoty (rys. 3).

Natomiast w roku 2014 wciąż grupa najniżej wykształconych właścicieli gospodarstw rolnych była krytyczna wobec funkcjonowania WPR, choć odsetek niechętnych UE wyniósł już tylko 24% (rys. 4).

To badanie potwierdza hipotezę o wzroście świadomości europejskiej producentów rolnych wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia.

Rysunek 3. Wpływ wykształcenia rolników na decyzje w referendum akcesyjnym
Figure 3. Farmers level of education and accession estimation
 Źródło: badania własne
Source: own research

W procesie identyfikacji korzyści płynących z objęcia rolników WPR wskazywano głównie trzy obszary. Najczęściej wymieniano dopłaty bezpośrednie, czyli płatności powierzchniowe, które wśród wskazujących jedną korzyść wybrało 60,1% ankietowanych. Drugim obszarem było dofinansowanie inwestycji, które wybrało 53,7% rolników wskazujących dwie korzyści. Trzeci wybierany obszar to programy rolnośrodowiskowe wybierane przez 19,8% właścicieli gospodarstw podkreślających dwie główne korzyści. Rzadziej respondenci wskazywali dostęp do wspólnego rynku jako konsekwencje udziału w strukturach europejskich.

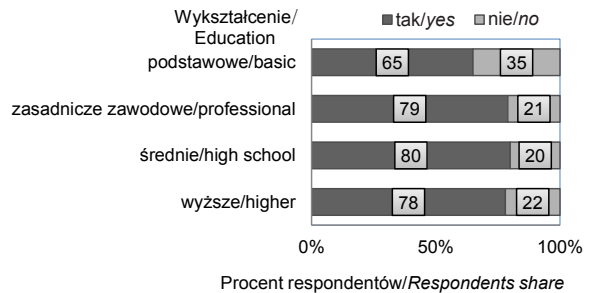
Obok korzyści, przyjęcie przez Polskę WPR UE wywołało określone zagrożenia dla rozwoju rolnictwa, gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich. Najczęściej wskazanie dotyczyło przy tym niedostatecznych środków przeznaczonych na rolnictwo, które wymieniło 42,4% opisujących w ankiecie jedno zagrożenie. Drugim problemem, zdaniem 27,3% respondentów była konkurencja wysokotowarowych gospodarstw z państw Europy Zachodniej. Część wielkopolskich rolników krytycznie oceniała także centralizację polityki rolnej, która wyklucza dostosowywanie instrumentów jej działania do specyfiki kraju członkowskiego. Rzadziej jako zagrożenie rozwoju rolnictwa uznano produkcję ukierunkowaną na uzyskanie dopłat, a nieodpowiadającą na zapotrzebowanie rynku.

W ocenie środków przekazywanych rolnikom głównie w formie dopłat bezpośrednich pojawia się pytanie o kierunki wydatkowania tych płatności. Wśród ankietowanych 62,3% zadeklarowało, że z dopłat kupuje obrotowe środki produkcji, takie jak paliwo, nawozy, środki ochrony roślin. Jedna czwarta oświadczyła, że przeznacza te pieniądze na działalność inwestycyjną, a zaledwie co dziesiąty rolnik przyznał, że wspomaga swoją bieżącą konsumpcję płatnościami unijnymi. Oznacza to, że większość wydatków producentów rolnych ma charakter rozwojowy. Na pytanie dotyczące nakładów na WPR odpowiedziało 418 respondentów (struktura ich odpowiedzi w tabeli 1).

Z przedstawionych opinii wynika, że polscy producenci rolni oczekują większych środków przeznaczonych przez budżet europejski na wsparcie rolnictwa. Nie koresponduje to z propozycjami Komisji Europejskiej próbującej ograniczyć wydatki na rolnictwo, szczególnie w zakresie płatności bezpośrednich.

Ocena instrumentów stosowanych w ramach WPR była przeważnie pozytywna. Ankietowani rolnicy w zdecydowanej większości określili je jako dobre i średnio dobre, a tylko 21% właścicieli gospodarstw uznało mechanizmy polityki rolnej za nieprawidłowe (rys. 5).

Można zauważyć pewną niekonsekwencję wśród respondentów, którzy jednocześnie uznali, że mechanizmy wsparcia rolnictwa są odpowiednie, a kwoty asygnowane dla producentów są niedostateczne. Z drugiej strony większość rolników oczekuje wyższych dopłat do powierzchni użytków rolnych oraz do realizowanych zakupów inwestycyjnych.

Rysunek 4. Czy to dobrze, że jesteśmy członkami UE w 2014 roku?

Figure 4. Is it good that we are the EU members in 2014?

Źródło: badania własne

Source: own research

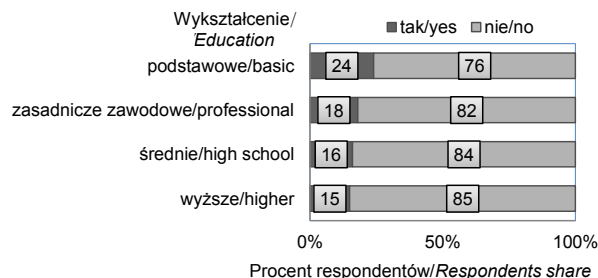
Tabela 1. Ocena nakładów na WPR

Table 1. Evaluation of the funds for the Common Agricultural Policy

Nakłady na WPR/ CAP funds	Liczba respondentów/ Respondents numbers	Struktura odpowiedzi/ Structure of answers [%]
Niedostateczne/Not enough	299	71,5
Odpowiednie/Adequate	94	22,5
Zbyt duże/Top high	25	6,0
Suma/Total	418	100

Źródło: badania własne

Source: own research

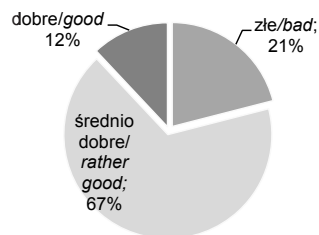

Rysunek 5. Ocena instrumentów wspólnej polityki rolnej

Figure 5. Evaluation of CAP measures

Źródło: badania własne

Source: own research

Rysunek 6. Wskazanie priorytetów WPR

Figure 6. Main priorities of CAP

Źródło: badania własne

Source: own research

W ramach obecnego modelu WPR część działalności produkcyjnej korzysta z dodatkowych form wsparcia. Dodatkowe płatności dotyczą np. roślin zbożowych, buraków cukrowych i upraw rolnośrodowiskowych. Zapytani o słuszność takich preferencji rolnicy wielkopolscy w 2/3 uznali, że są one właściwe, co oznacza ich poparcie dla polityki strukturalnej wobec rolnictwa. Pozwala ona kształtować strukturę zasiewów drogą wsparcia dochodowości wybranych działalności.

Ciekawie wyglądała odpowiedź rolników na pytanie, czy należy powiększać powierzchnię upraw ekologicznych w strukturze rolnictwa europejskiego. Połowa ankietowanych odpowiedziała, że tak. Potwierdza to hipotezę, że „zazielenianie” produkcji rolniczej nie jest kierunkiem w pełni akceptowanym i znaczna część producentów preferuje intensywny model rozwoju rolnictwa. Właściciele gospodarstw rolnych uznali także, że priorytetem WPR powinna być raczej poprawa jakości życia na terenach wiejskich niż poprawa konkurencyjności produkcji rolnej (rys. 6). Oznacza to, że mimo potrzeby doskonalenia swojego warsztatu produkcyjnego, rolnicy dostrzegają większe potrzeby w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej obszarów wiejskich.

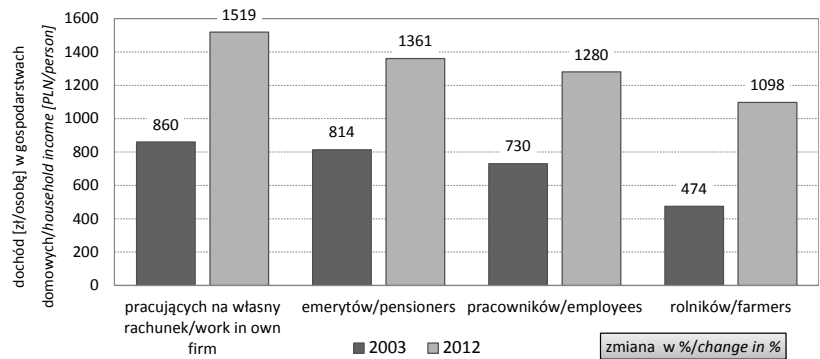
W ramach reformowania polityki rolnej UE często pada postulat przeniesienia części kompetencji ze szczebla wspólnotowego na szczebel krajów członkowskich. Wśród ankietowanych rolników 54,5% opowiedziało się za takim rozwiązaniem. Należy przypuszczać, że ich zdaniem, decentralizacja instrumentów wsparcia rolnictwa byłaby korzystna dla polskiego producenta surowców rolniczych. Ciekawe informacje uzyskano w odpowiedzi na pytanie, czy należy zwiększyć dofinansowanie do produkcji zwierzęcej. Aż 87% respondentów uznało, że tak, a przeciwnego zdania było zaledwie 13%. Może to oznaczać, że producenci są przekonani, że koszty produkcji mleka, żywca i wełny są wyższe niż przychody z tej działalności. Jednocześnie większość rolników uznaje chów i hodowlę zwierząt za pracochłonne i uciążliwe formy aktywności rolniczej i oczekuje dodatkowych czynników motywujących do ich prowadzenia.

Ogólna ocena roli rolnictwa w systemie gospodarczym została dokonana przez wybór zdania zgodnego z poglądami ankietowanych rolników. Większość (51,3%) wskazało jedno zdanie: „rolnictwo to sektor strategiczny i trzeba go wspierać”. 21,6% wybrało stwierdzenie: „państwo ma obowiązek gwarantowania dochodów gospodarstw rolnych”, a 15,3% za najważniejsze uważa zdanie: „rolnicy muszą na rynku uzyskiwać swoje dochody”. Z 347 odpowiadających na to pytanie tylko 48 osób (13,8%) wybrało dwa sformułowania jako wyrażające ich poglądy, z tego 19 osób podkreśliło zdania: „rolnictwo to sektor strategiczny i trzeba go wspierać” oraz „rolnicy muszą na rynku uzyskiwać swoje dochody”. Natomiast 15 osób uznało rolnictwo za sektor strategiczny i jednocześnie uważało, że państwo jest zobowiązane do gwarantowania dochodów gospodarstwom rolnym. Zaledwie dwie osoby w tym zestawie umieściło zdanie: „rolnictwo to jeden z sektorów gospodarki i powinien być traktowany tak samo jak inne”.

Wyniki

WPR to najbardziej rozbudowany system polityki państw UE realizowany w ramach zasad jednolitości i solidarności finansowej. Oznacza to, że we wszystkich państwach obowiązują podobne mechanizmy wspierania producentów rolnych i programy rozwoju obszarów wiejskich. Początkowo instrumenty WPR koncentrowały się na dotowaniu cen rolnych i interwencjonizmie rynkowym. Następnie wobec ich nieefektywności wprowadzono płatności bezpośrednie do powierzchni użytków rolnych i wybranych kierunków działalności rolniczej. Aktualnie zreformowana polityka rolna gwarantuje bezpieczeństwo żywności, wspomaga ochronę środowiska przyrodniczego, przeciwdziała zmianom klimatycznym oraz wspiera zatrudnienie i wzrost gospodarczy na terenach wiejskich. Jej mechanizmy podzielono na dwa filary: pierwszy dotyczący dotacji do dochodów rolników i oparty na płatnościach bezpośrednich, a drugi związany z modernizacją i restrukturyzacją sektora rolno-żywnościowego i poprawą warunków życia na obszarach wiejskich [Krzyżanowski 2014].

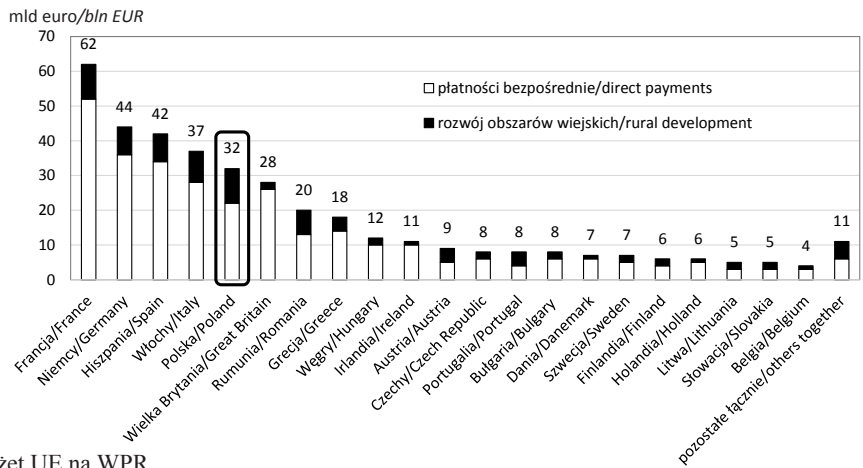
Polscy rolnicy po przystąpieniu do UE zostali objęci wszystkimi instrumentami WPR i w ciągu minionych 10 lat otrzymywali stopniowo coraz wyższe płatności bezpośrednie. Korzystali także z programów rolnośrodowiskowych, sektorowych programów operacyjnych i programów

Rysunek 7. Wpływ UE na dochody gospodarstw domowych

Figure 7. EU impact on the households income

Źródło/Source: [Sytuacja gospodarstw... 2014]

Rysunek 8. Budżet UE na WPR

Figure 8. EU budget for CAP

Źródło/Source: [Rozporządzenia PE i Rady nr 1305/2013 oraz 1307/2013]

rozwoju obszarów wiejskich. W konsekwencji to właśnie właściciele gospodarstw rolnych są największymi beneficjentami polskiego członkostwa w UE (rys. 7). Osiągnęli bowiem przyrost dochodu rozporządzalnego o 132% w relacji do roku 2003. W przeprowadzonym badaniu rolnicy uznali jednak, że nakłady na rolnictwo są wciąż niedostateczne, a wynika to głównie z wartości bezwzględnej dochodów w ich gospodarstwach domowych.

W perspektywie bieżącego okresu programowania Polska otrzymała na wydatki WPR 32,1 mld euro z uwzględnieniem transferu 25% z filaru II na dopłaty bezpośrednie (rys. 8). Z uwagi na pozytywny odbiór mechanizmów wspierania rolnictwa wśród polskich producentów rolnych zaobserwowany w przeprowadzonych badaniach, należy oczekiwać dalszych procesów wzrostu produkcji rolnej i poprawy konkurencyjności. Dojdzie prawdopodobnie do zwiększenia nakładów inwestycyjnych i dalszej koncentracji zasobów majątkowych [*Strategia zrównoważonego...* 2012].

Podsumowanie

Przystąpienie Polski do UE w 2004 roku wykreowało nowe warunki funkcjonowania dla polskiego rolnictwa, obszarów wiejskich i gospodarki żywnościowej. Po doświadczeniach programu przedakcesyjnego SAPARD gospodarstwa rolne zostały objęte wszystkimi mechanizmami WPR w zakresie dopłat bezpośrednich, regulacji rynkowych i rozwoju obszarów wiejskich. Rolnicy przed integracją europejską obawiali się trudnych warunków konkurencyjnych na wspólnotowym rynku i zdominowania polskiego rynku żywnościowego przez producentów z Europy Zachodniej. W rzeczywistości polskie rolnictwo w ciągu 10 lat stało się liderem w produkcji jabłek, pszenżyta i czarnej porzeczki, a w wielu innych sektorach powiększa systematycznie swój udział w rynku europejskim. Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego jest jednym z najnowocześniejszych w Europie, a inwestycje zagraniczne przebudowują i modernizują cały sektor gospodarki żywnościowej.

Te procesy znajdują swoje odzwierciedlenie w postawach właścicieli gospodarstw rolnych, którzy poprawiają swoją sytuację ekonomiczną i pozytywnie oceniają instrumenty WPR. Uznają oni rolnictwo za sektor strategiczny polskiej gospodarki i oczekują jeszcze silniejszego wsparcia finansowego ze strony budżetu europejskiego.

Wyniki badań potwierdziły hipotezę, że rolnicy wielkopolscy pozytywnie oceniają wpływ integracji z UE na swoją sytuację produkcyjną i finansową.

Literatura

- Bielecki J. 2014: *Globalne interesy*, Bloomberg Businessweek, nr 33/2014, Gremi Business Communication.
- Krzyżanowski J. 2014: *Przyszłość rolnictwa, gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich*, [w:] *Rolnictwo, gospodarka żywnościowa, obszary wiejskie – 10 lat UE*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1305/2013*, Dz.U. nr L 347/487 z 20 grudnia 2013 r.
- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1307/2013*, Dz.U. nr L 347/608 z 20 grudnia 2013 r.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*, 2012: MRiRW, Warszawa.
- Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*. 2014: GUS, Warszawa.

Summary

The paper presents the results of researches carried out among Polish farmers from Wielkopolska region regarding their opinions on the European Union impact on Polish agriculture situation. General view of 10 years of Polish farmers membership in the EU is positive but most of farms owners still expect further increase of Common Agriculture Policy funds. Farmers accept most of the CAP measures influencing the food industry acting. Most of respondents reckon as the proper move of some elements of CAP to the national level, as well as increase of the animal production payments. At the same time farmers declare that direct payments are used for the development of their enterprises.

Adres d korespondencji
 prof. dr hab. Grzegorz Spychalski
 Politechnika Koszalińska, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomii
 ul. Kwiatkowskiego 6E, 75-343 Koszalin
 e-mail: grzegorz.spychalski@tu.koszalin.pl